

DOCUMENTA HISTORICA 73.
Az SZTE BTK Történelem Diákkör kiadványa

**KONRAD ADENAUER KANCELLÁR
BESZÉDE AZ ELSŐ NYUGATNÉMET
KORMÁNY PROGRAMJÁNAK
VITÁJÁBAN
(1949)**

Fordította és a bevezetőt írta:
MUCSI ANDRÁS

JATEPress
Szeged 2006

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények. [Nyemcsok Attila] (*elfogyott*)
2. A tilsiti béke (1807. júl. 7.). [Szász Erzsébet] (*elfogyott*)
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk. [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.). [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (*elfogyott*; utánnymás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények. [Szántó Richárd] (*elfogyott*)
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz–szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940). [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észt szerződés megszületésének dokumentumai (1939 szeptember). [Vandlík Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok Gestájából. [Kiss Andrea]
11. Az 1943 decemberi Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélések dokumentumai. [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.). [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról-napra erősödő hanyatlásról (1599). [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaország a panaszok tükrében. [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően. [Wölfinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918–1941). [Opauzski István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa. [Ferwagner P. Ákos, Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Varga Vanda Éva] (*elfogyott*; utánnymás: 34. sz.)

1995

19. A Constantinus-i adománylevél (Donatio Constantini – VIII. sz.). [Piti Ferenc] (*elfogyott*)
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz. [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941. [Csösz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurti dokumentumok). [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (az 5. sz. utánnymása).
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés. [Krámlí Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül). [Bolega Erika]

DOCUMENTA HISTORICA 73.
Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

**KONRAD ADENAUER KANCELLÁR
BESZÉDE AZ ELSŐ NYUGATNÉMET
KORMÁNY PROGRAMJÁNAK
VITÁJÁBAN
(1949)**

Fordította és a bevezetőt írta:
MUCSI ANDRÁS

JATEPress
Szeged 2006

A fordítás alapjául szolgáló mű:
*Die großen Regierungserklärungen der deutschen Bundeskanzler
von Adenauer bis Schmidt.*
Klaus von Beyme előszavával és kommentárjával.
München/Wien 1979. 53–73. o.

Szakmai lektor:
PÁNDI LAJOS

Nyelvi lektor:
FÓTOS ANNAMÁRIA
SZTE BTK Germán Filológiai Intézet
Német Nyelvészeti Tanszék

Sorozatszerkesztő:
PÁNDI LAJOS

Veröffentlichung des Werkes gefördert von:
A kötet megjelenését támogatta:
Konrad-Adenauer-Stiftung, Budapest

© SZTE BTK Történelem Diákkör, 2006
© Mucsi András, 2006
HU-ISSN 1216-0954

TARTALOM

Németország útja Adenauer kormányalakításáig (1945–1949)	5
Ajánlott és felhasznált irodalom	12
Konrad Adenauer szövetségi kancellár kormánybeszéde 1949. szeptem- ber 20-án	13
Zusammenfassung	30

NÉMETORSZÁG ÚTJA ADENAUER KORMÁNYALAKÍTÁSÁIG (1945–1949)

Konrad Adenauer előttünk fekvő beszéde nagy jelentőséggel bír több szempontból is. Korszakhatárt jelöl Németország, a politikai katolicizmus, ezen belül a kereszténydemokrácia, az európai integráció történetében Adenauer kormányalakítása. A háborúban összeomló Harmadik Birodalom romjain két német állam jött létre: a Német Szövetségi Köztársaság, valamint a Német Demokratikus Köztársaság. Adenauer kormányalakítása ennek a folyamatnak a betetőzése volt. Németország nyugati fele a legitim kormány megalakulása nyomán ismét az önálló államiság útjára lépett. A politikai katolicizmus történetében azért fontos ez az aktus, mert a kereszténydemokrata mozgalom Németországban a katolicizmus és a protestáns körök kiegyezése és szövetsége (a CDU) révén meghatározó kormányerővé vált. A kereszténydemokrata irányultságú pártok vezette Németország, Franciaország, Olaszország, a BENE-LUX államok olyan szilárd államközi szövetség alapjait rakták le, amely ma is él az Európai Unió formájában. Megtörtént a német-francia kibékülés. Az előttünk fekvő dokumentumban Adenauer kancellár tárgyilagosan értékeli hazája helyzetét, és felvázolja azt az utat, amelyen a következő évtizedekben Németország járt.

Az Adenauer által vázolt 1949-es Németország-kép tragikus, egy tönkretett ország újjáépítéséről beszél a kancellár. 1945 májusában befejeződött Németország teljes megszállása, Hitler halott volt, a harmadik Birodalmat legyőzték, a Dönitz-féle kormányt letartóztatták, Németországban az államiság lényegében megszűnt. A hatalmat a négy megszállási övezetben a szövetségesek vették át. A mai Bajorország, Baden-Württemberg északi része és Hessen amerikai, Baden-Württemberg déli része, Rajna-Pfalz, a Saar-vidék francia, Alsó-szászország¹, Schleswig-Holstein, Észak-Rajna-Vesztfália² és a Hanza-városok brit megszállás alá kerültek. A szovjet zóna azokat a területeket foglalta magában, amelyek később az NDK-t alkották. Az Odera és a Neißé folyótól keletre eső régiót a lengyel állam vonta igazgatása alá, de Kelet-Poroszország északi fele Königsberg várossal együtt a Szovjetunió oroszországi részéhez került.³

¹ Niedersachsen

² Nordrhein-Westfalen a tartomány német neve, 1933 előtt Poroszország része volt, 1945 után szerveződött meg ezen a néven.

³ A megszállási övezetokről angol és német nyelvű, valamikor 1945–46-ban készült térképet közöl: Benz, Wolfgang: Geschichte des Dritten Reiches Verlag C.H. Beck, München, 2000. Hátsó borító. Térképek a megszállási övezetokről modern kiadványokban: Történelmi világatlasz, Cartographia, Budapest, 1997. 93. A kiadvány térképet kö-

Németországban egyedül Berlin esetében került sor közös, négyhatalmi megszállásra, hasonló volt a helyzet Ausztriában, Bécs esetében, amelyet szintén szovjet, amerikai, francia és brit zónákra osztottak. Az 1945-ös potsdami konferencián a brit, amerikai, szovjet kormányzat képviselői (a franciák ezen nem vettek részt) megállapodtak abban, hogy Németországot teljesen demilitarizálják, a hadseregét felszámolják, a hadiipart megsemmisítik. A politikai célok között szerepelt a náciitalánítás, az NSDAP és szervezeteinek felszámolása, a háborús bűnösök felelősségre vonása⁴. Ideiglenes jelleggel szabályozták a keleti határokat: az Odera-Neiße folyók alkották a lengyel-német határt. A lengyelek már 1945-ben országuk részének tekintették Pomerániát, Sziléziát és Kelet-Poroszországot déli részét.⁵ A határkérdéssel Adenauer is foglalkozott a beszédében.

A vereséggel és a keleti német területek lengyel megszállásával párhuzamosan óriási tragédia vette kezdetét: a keleti német civil lakosság millióinak nyugatra menekülése és kitelepítése. Már a szovjet offenzíva idején 1944–45 telén milliók keltek útra és menekültek nyugatra, de ezt követően a hazájukban maradtak további millióinak kellett a lengyel és szovjet hatóságok nyomása miatt a kitelepítések keretében nyugatra távozni. Mindehhez ráadásként a csehszlovák, magyarországi, jugoszláv kiutasított, kitelepített és elmenekült népi németek százezrei, milliói is kénytelenek voltak a keleti és a nyugati zónákba távozni lakóhelyükről. Görtemaker adatai szerint 1946 végéig 5,6 millió elűzött érkezett a későbbi NSZK területére, ez a szám 1950-ben már 7,5 millió fölért. (Ebben nincsenek benne azok, akik a későbbi NDK-ban telepedtek le.)⁶ A menekülteket szétosztották az egyes tartományok között, főleg a falvakba telepítették őket, ellátásuk azonban kezdetben szinte megoldhatatlan feladat volt.⁷ Az elűzöttek nélkül is elviselhetetlen állapotok uralkodtak Németország-

zól Németország felosztási terveiről is (1943, 1945). Képes történelmi világtalasz, Reader's Digest Kiadó, Budapest, 2002. 273.; The Times Atlas Világtörténelem (Szerk.: Barraclough, Geoffrey és Norman Stone), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 274–276.

⁴ Ez a híres "3 D" programja: Demilitarisierung (lefegyverzés), Deindustrialisierung (ipar leépítése), Denazifizierung (náciitalánítás)

⁵ Németh István: Németország története. Egységtől egységig 1871–1990. Aula, 2002. 321. Lásd még: Fulbrook, Mary: Németország története. Mecénás kiadó, Budapest, 1993. 202–203. A lengyel állam ezeket a volt német tartományokat "visszatért területeknek" nevezte, utalva arra, hogy ősi lengyel földről van szó, amely egy időben német uralom alatt állt.

⁶ Görtemaker, Manfred: A Német Szövetségi Köztársaság története az alapítástól napjainkig. Korona Kiadó, Budapest, 2003. 26. A kötet eredeti címe: Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Von der Gründung bis zur Gegenwart. C. H. Beck, München, 1999.

⁷ A keleti németétség sorsáról kiváló átfogó, magyarul is hozzáférhető munka: Franzen, Erik: Elűzöttek. Hitler utolsó áldozatai. Canissa Kiadó, 2004.

ban. Az ipar, a közlekedés, az áram- és gázellátás összeomlott, a lakások felét tönkretette a háború, az éhínség és a hideg óriási, nehezen megoldható problémák elé állította főleg a városlakókat. Virágzott a cserekereskedelem, a pénz elértéktelenedett. Méltán nevezik az 1945. évet "Stunde Null"-nak, nulladik órának, hiszen mindent újra kellett kezdeni.⁸ A szövetségesek ugyan kezdetben ellenséges, legyőzött államként kezelték Németországot,⁹ de rövidesen rájöttek arra, hogy nekik is segíteniük kell a megszállt országnak a politikai-gazdasági újjáépítésben. A feddhetetlen, náciellenes érzelmű hivatalnokokat, lelkészeket, politikusokat igyekeztek rávenni arra, hogy vegyenek részt a katonai kormányzatnak alárendelt német közigazgatásban.¹⁰ Az amerikai zóna tartományaiban már 1945 májusában miniszterelnököket nevezett ki a katonai kormányzat.¹¹ Sor került a pártok újjáalakítására is. A szovjet zónában a Németországi Kommunista Párt,¹² (KPD), a Németországi Szociáldemokrata Párt¹³ (SPD), a Liberális Demokrata Párt¹⁴ (LDPD) és a Kereszténydemokrata Unió¹⁵ (CDUD) alakult meg rövidebbel a háború után, ezek a pártok valamint a kommunista inspirációra létrehozott Parasztpárt (DBD) és a nemzeti demokrata¹⁶ NDPD a kommunista befolyása alá kerültek, az NDK-ban mint alibi-pártok működtek.¹⁷

⁸ Görtemaker i.m. 25–27.

⁹ Morgenthau amerikai pénzügyminiszter ezt a nézetet különösen pártolta. Vö. Németh i.m. 328. A Morgenthau-terv szövege magyar nyelven Mayer János fordításában olvasható. Megjelent a Documenta Historica sorozat 22.kötetében a Frankfurti Dokumentumokkal egy kötetben 1995-ben Szegeden. A dokumentumban még 1943-ban az amerikai politikus azt a nézetet képviselte, hogy Németország helyén két független államot (egy északit és egy délit) kell szervezni, Lengyelországgé lenne Kelet-Poroszország és Szilézia déli része, Franciaországé a Saar-vidék, továbbá a Rajna és a Mosel közötti terület. A Ruhr-vidék bányáit bezárták volna és a területet nemzetközi ellenőrzés alá akarták vonni. Vö. idézett dokumentum 9–10. o.

¹⁰ Görtemaker i.m. 27. o. Görtemaker megjegyzése: itt elsősorban a weimari korszak politikusaira lehetett számítani, nagyon kevés fiatal politikusoknak kezdődött ekkor a karrierje.

¹¹ Németh i.m. 328.

¹² Kommunistische Partei Deutschlands

¹³ Sozialdemokratische Partei Deutschlands

¹⁴ Liberaldemokratische Partei Deutschlands

¹⁵ Christlich-Demokratische Union Deutschlands. Arra hívnám fel a figyelmet, hogy valamennyi párt nevében szerepet a "Németországi" jelző, ami arra utal, hogy ezek végülis nem regionális, hanem össznémet pártoknak tartották magukat. Mindez megmaradt az NDK-ban is.

¹⁶ Nationaldemokratische Partei Deutschlands

¹⁷ Az "Alibi-Partei" egy, a németek által használt kifejezés, ami arra utal, hogy az NDK-ban névleg fenntartották a többpártrendszert, mutatva, hogy ott "többpárti demokrácia" van. A pártok másrészt alibiként szolgáltak azoknak, akik nem akartak a kommunista párt tagjai lenni, de a politikában való részvételüket demonstrálták, esetleg maguk-

1946-ban kényszerűen egyesült a KPD és az SPD,¹⁸ a szovjet zónában teljesen a kommunista irányítás érvényesült. Nyugaton újjáalakult a Kurt Schumacher vezette SPD, a szociáldemokrata párt, de ez nem volt hajlandó a kommunistákkal való együttműködésre. Nyugaton is volt egy KPD és egy CDU, Bajorországban pedig a Keresztényszociális Unió (CSU)¹⁹ képviselte a politikai katolicizmust. A liberálisoknak több tartományban is volt pártja: Bajorországban alakult meg a Szabad Demokrata Párt²⁰ (FDP), Württembergben a Német Néppárt²¹ (DVP), amelyek 1948-ban egyesültek az FDP égisze alatt. Ennek vezetője Theodor Heuss volt. Újjáalakult a Centrum mint katolikus szervezet is.²²

Németország politikai újjászervezéséről több elképzelés is született: a szovjetek Németország gazdasági egységét akarták, az amerikaiaknak föderatív elképzeléseik voltak.²³ Byrnes amerikai külügyminiszter 1946. szeptember 6-i stuttgarti beszédében bejelentette, hogy a brit és az amerikai zóna Bizónia²⁴ néven egyesült gazdasági tekintetben, ez december 6-án végbe is ment, élén a Frankfurti Gazdasági Tanács állt kvázikormányként. Erre válaszul keleten felállították a Német Gazdasági Bizottságot.²⁵ A nyugati szövetségesek vélemények megváltozása Németország jövőjének, kezelésének vonatkozásában a Truman-elv alkalmazásában és az 1947 júniusában meghirdetett Marshall-tervben is szemmel látható volt. Erre a békülésre nem utolsósorban a Kelet és Nyugat között egyre mélyülő szakadék miatt is szükség volt. Megkezdődött Németország gazdasági újjáépítése, 1948-ban a nyugati szövetségesek támogatásával végrehajtották a pénzreformot: az elértéktelenedett Reichsmark (RM, birodalmi márka) helyett bevezették a stabil Deutsche Markot (DM, német márka). Erre válaszul a keleti zónában is pénzreformot hajtottak végre és saját keleti márkát nyomtattak. A szovjetek továbbá lezártak minden, Berlin nyugati részét a nyugati zónákkal összekötő utat,²⁶ így a város ellátását csak légi úton

nak előnyöket akartak ebből kicsikarni.

¹⁸ Ekkor alakult meg Németország Szocialista Egységpártja, német nevén a Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED)

¹⁹ Christlich Soziale Union

²⁰ Freie Demokratische Partei

²¹ Deutsche Volkspartei

²² Görtemaker i.m. 28.

²³ Németh i.m. 340–341.

²⁴ A terület hivatalos neve Egyesült Gazdasági Terület volt.

²⁵ Fulbrook i.m. 209.

²⁶ A blokádtól előjártékként 1948. június 23–24-én éjszaka az oroszok kikapcsolták a Nyugat-Berlint árammal ellátó erőművet, majd június 24-én "műszaki nehézségekre" hivatkozva lezárták a szárazföldi, vasúti és vízi utakat. Németh i.m. 346.

lehetett megoldani ("légihíd"). A blokádot hosszú tárgyalások után csak 1949. május 12-én oldották fel.²⁷

A nyugatnémet állam formálódása²⁸ szempontjából fontos lépés az 1948. szeptember elsején összeülő Parlamenti Tanács,²⁹ a tartományok (Länder) képviselői szerveinek megalakítása, amely Bonnban rendezte be a székhelyét.³⁰ A Tanács elnöke Konrad Adenauer lett. Lényeges feladata volt a Tanácsnak az új alaptörvény kidolgozása, amit 1949. május 8-án el is fogadott a testület. Ezt követően a bajorok kivételével minden tartomány jóváhagyta a dokumentumot, amit május 23-án ki is hirdettek.³¹ Görtemaker rámutat arra, hogy az egész formálódó Német Szövetségi Köztársaság egy provizórikus, ideiglenes formációnak indult, nem véletlen, hogy nem alkotmányt, hanem csak alaptörvényt (Grundgesetz) fogadtak el és Bonn, ez a kisváros lett az állam székhelye.

Az augusztus 14-i első Bundestag-választásokon ugyan több országos és regionális párt indult, de csak néhány jutott be törvényhozásba. A győztes a CDU/CSU szövetség lett (31% és 131 mandátum), a második helyen az SPD (29,2%), harmadikon a liberális pártszövetség (FDP, DVP, BDU) végzett 11,9%-kal. Parlamenti párt lett még a Német Párt (17 hely), a Centrum Párt (3,1% és 10 hely), a Bajor Párt (4,2% és 17 mandátum), a Gazdasági Újjáépítési Egyesület (2,9% és 12 mandátum), a szélsőjobboldali DKP/DRP (1,8% és 5 hely), valamint a KPD (5,7%, 15 mandátum). Adenauer a keresztény pártokkal a háta mögött a Német Pártot és a liberálisokat kérte fel a koalíciós partneri szerepre. A CDU-vezért szeptember 15-én egyetlen szavazattöbbséggel (a sajátjával) választották kancellárrá,³² a szövetségi elnök pedig a kistestvér FDP

²⁷ Fulbrook i.m. 208–209.

²⁸ Az utókor szemszögéből a nyugatnémet állam formálódásáról beszélünk, de 1948-ban senki sem gondolt arra, hogy másfél év múlva két Németország lesz. Mindenki egységes német államot akart, a nyugati zónákban is azért dolgoztak, hogy egységes német állam alakulhasson ki. Az *egész* ország alaptörvényét dolgozták ki, bár látható volt, hogy a szovjet zóna nem fogadja azt el.

²⁹ Ennek megalakítására a brit, francia és amerikai kormányok és az őket képviselő katonai kormányzók adtak megbízást. A megbízás egy alkotmányozó gyűlés összehívására szólt, ami kidolgozza az új alkotmányt. A szövetségesek szándéka szerint az új Németország föderalisztikus kormányzati formával rendelkezett volna, ami "leginkább alkalmas arra, hogy a jelenlegi szétszakított német egységet végül helyreállítsa." Vö.: Németország Frankfurti Dokumentumok. In: Németország két megosztási terve. Fordította, és sajtó alá rendezte: Mayer János. Documenta Historica 22. Szeged, 1995. 15.

³⁰ Ebben a CDU/CSU és az SPD 27–27, a Német Párt (DP), a Centrum és a KPD 2–2, az FDP 5 mandátummal rendelkezett. Görtemaker i.m. 63.

³¹ Németh i.m. 348–349.

³² 389 leadott voksból 202 esett Adenauerre, 142 ellene szólt, 44 képviselő tartózkodott, 1 érvénytelen szavazatot találtak. A többséghez 201 szavazatra volt szükség.

elnöke, Theodor Heuss lett.³³ Ezzel lényegében létrejött az NSZK, amely magát kezdetben a német nép egyedüli legitím képviselőjének tartotta.

A német politikai katolicizmus egykori weimari pártjai (Centrum, Bajor Néppárt) és a protestáns liberális, valamint konzervatív pártok (DVP, DDP, Keresztényszociális Népszolgálat) összefogásaként született meg az Unió, ami 1950-ig lényegében tartományi szervezetek laza szövetségeként funkcionált. Csak 1950-ben került sor a tulajdonképpeni pártalapításra. Minden egyes megszállási övezetben más formában jelentkezett a kereszténydemokrácia. Bajorországban a Keresztényszociális Unió alakult meg,³⁴ a keleti (szovjet) zónában pedig az ún. Berlini Kör már 1945. július 26-án létrehozta Németország Kereszténydemokrata Unióját (CDUD), ami következetesen szociális célokat követett, 1949-től pedig az NDK egyik blokkpártjaként funkcionált.³⁵ A Kölni Kör 1945. június 17-én alakult meg, e körül szerveződött meg a brit zóna kereszténydemokrata uniója, ami először mint Kereszténydemokrata Párt³⁶ (CDP) kristályosodott ki. Ez a kör adta ki a Kölni Irányelvek című dokumentumot, és volt a szervezője a Bad Godesbergben megrendezett "birodalmi tanácskozásnak", ahol a párt nevét Kereszténydemokrata Unióra³⁷ (CDU) változtatták.³⁸

Frankfurtban Walter Dirks és Eugen Kogen vezetésével szintén kereszténydemokrata kör szerveződött, az ő szemük előtt is a keresztényszocializmus eszménye lebegett. A keresztényszocializmus államosításpárti hívei az Ahlen-i Programban publikálták nézeteiket. Ezzel az irányzattal szemben dolgozta ki Ludwig Erhard a szociális piacgazdaság programját, ami a kapitalizmus viszonyai között a polgáiról gondoskodó, szociális államot jelentette. Ezt a programot 1949. július 15-én a Düsseldorf-i Irányelvekben hozták nyilvánosságra. A CDU az 1949-es választási hadjáratban ezzel a programmal kampányolt.³⁹ A CDU alapvetően a demokratikus jogállamiság, a szabadelvű társadalmi rend

³³ Fulbrook i.m. 211.

³⁴ Ennek történetéhez lásd: Hancke, Burkhard (Szerk.): Geschichte einer Volkspartei. 50 Jahre CSU –1945–1995. Hans Seidel Stiftung, München, 1995.

³⁵ Veen, Hans-Joachim – Hoffmann, Jürgen: A CDU mint modern néppárt: története, arcualata, választói. In: A CDU – folyamatos kormányerő a változó Németországban. Barankovics István Alapítvány, Budapest, 1994. 11. o.

³⁶ Christlich-Demokratische Partei.

³⁷ Christlich-Demokratische Union.

³⁸ Lönne, Karl-Egon: Politischer Katholizismus im 19. und 20. Jahrhundert. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1986, 266. Ezen a tanácskozáson egyébként a nyugati zónák több csoportja is képviseltette magát.

³⁹ A CDU-n belüli ideológikus-pragmatikai harcok történetéhez lásd: Uertz, Rudolf: Christentum und Sozialismus in der frühen CDU. Deutsche Verlags-Anstalt GmbH, Stuttgart.

és az európai egyesülés híveként lépett fel.⁴⁰ Modern néppártként sikerült az 1949-es választásokon a német lakosság jelentős részét megnyernie. A CDU vezéregyénisége Konrad Adenauer volt.

Az 1876-ban született Adenauer mögött ekkorra már évtizedes következetesen katolikus, kereszténydemokrata múlt volt. Apja katolikus jogász, kancelláriai tanácsos volt, anyja evangélikus zenészcsaládból származott. Mindhárom fiuk egyetemet végzett, Konrad jogot és közgazdaságtant hallgatott. Első feleségét, Emma Weyerst 1904-ben vette el. A Centrum tagjaként már 1906-ban Köln város képviselőtestületi tagja, 1917-ben főpolgármestere. "Civilben" jogásként, segédbíróként dolgozott. 1919-ben elvette Auguste Zinssent, a második feleségét, aki révén újabb nagypolgári családokkal került rokonságba. A Weimari Köztársaságban a Centrum vezetői közé tarozott, sokat harcolt azért, hogy a Rajna-vidék önállósodjon Poroszországtól. 1926-ban visszautasította a kancellári jelölést. A porosz államtanács tagja, majd annak elnöke volt egészen 1933. március 12-ig, amikor a nemzetiszocialisták eltávolították mind ebből a tisztségéből, mind a kölni főpolgármesterségből. Ezután nyugdíjasként Neubabelsberg, Maria Laach és Rhöndorf településeken élt. 1944. július 20. (a Hitler elleni merénylet) után letartóztatták, bár később fia közbenjárására elengedték.⁴¹ Köln és vidéke 1945 márciusába került az amerikaiak kezére, akik rögtön kinevezték a 69 éves politikust a város főpolgármesterévé. Júniusban a britek átvették a város vezetését, nem sokkal később, október 6-án leváltották Adenauert, aki ez után tevékenyen részt vett a CDU megszervezésében. Lakása a kereszténydemokraták valóságos zárandokhelye lett. 1946. március 1-jén a brit övezeti CDU ideiglenes elnökévé választották. Az alakuló Észak-Rajna-Vesztfália tartományi gyűlése (Landtag) CDU-frakciójának vezetője, 1947 februárjában a CDU/CSU munkacsoport elnöke, a bonni Parlamenti Tanács tagja, elnöke. Elkötelezett katolikus volt, de nem gondolt arra, hogy a politikáját az egyháznak rendje alá. Meggyőződéses híve lett az európai egyesülésnek, a német-francia kiegyezésnek.⁴² 1949-től 1963. október 15-ig⁴³ volt Németország kancellárja, 1967. április 19-én hunyt el.⁴⁴

⁴⁰ Veen-Hoffmann i.m. 12–13.

⁴¹ Rössler, Helmuth- Franz, Günther (Szerk.): Biographisches Wörterbuch zur Deutschen Geschichte. Erster Band: A–H (Továbbiakban: Biographisches Lexikon) Francke Verlag, München, 1973. 'Adenauer, Konrad' szócikk (19–25.)

⁴² Görtemaker i.m. 72–79.

⁴³ Németh i.m. 413.

⁴⁴ Biographisches Wörterbuch "Adenauer" cikk 23–25.

Ajánlott és felhasznált irodalom

- BENZ, Wolfgang: Geschichte der Dritten Reiches. Verlag C.H. Beck, München, 2000
- FRANZEN, K. Erik: Elűzöttek. Hitler utolsó áldozatai. Nagykanizsa, Canissa Kiadó, 2004.
- FULBROOK, Mary: Németország története. Mecénás kiadó, Budapest, 1993.
- GÖRTEMAKER, Manfred: A Német Szövetségi Köztársaság története az alapítástól napjainkig. Korona Kiadó, Budapest, 2003.
- HANCKE, Burkhard (Szerk.): Geschichte einer Volkspartei. 50 Jahre CSU – 1945–1995. Hans Seidel Stiftung, München, 1995.
- A CDU – folyamatos kormányerő a változó Németországban. Barankovics István Alapítvány, Budapest, 1994.
- LÖNNE, Karl-Egon: Politischer Katholizismus im 19. und 20. Jahrhundert. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1986.
- NÉMETH István: Németország története. Egységtől egységig 1871–1990. Budapest, Aula, 2002.
- Németország két megosztási terve. Fordította, és sajtó alá rendezte: Mayer János. Documenta Historica 22. Szeged, 1995.
- RÖSSLER, Helmuth- Franz, Günther (Szerk.): Biographisches Wörterbuch zur Deutschen Geschichte. Erster Band: A-H Francke Verlag, München, 1973

Konrad Adenauer szövetségi kancellár kormánybeszéde 1949.szeptember 20-án

Hölgyeim és Uraim! Az új Németország születésének folyamata a Parlamenti Tanács és az augusztus 14-i Bundestag-választások után nagy lendületet vett. Szeptember 7-én megalakult a Szövetségi Gyűlés és Szövetségi Tanács⁴⁵; szeptember 12-én a Szövetségi Gyűlés megválasztotta a szövetségi elnököt, szeptember 15-én a szövetségi kancellárt. A szövetségi elnök engem még azon a napon kinevezett kancellárrá, ma, szeptember 20-án pedig a javaslatomra a minisztereket nevezte ki.

A szövetségi kormány megalakulásával, ami a mai napon megtörtént, a megszállási státútum is életbe lépett. Habár a Bundestag és a kormány hatáskörét a megszállási státútum korlátozza, valamennyiünket örömmel tölthetnek el ezek a fejlemények, a német állam születése. Az 1945 óta uralkodó viszonyokhoz vagy a nemzetiszocialista birodalomban uralkodó állapotokhoz képest bekövetkező fejlődés jelentős. Ennek ellenére tudatában kell lennünk annak, hogy Németország és a német nép még mindig nem szabad, még mindig nem egyenrangú a többi néppel, és – ez számunkra a legfájdalmasabb – két részre szakították. De legalább viszonylagos állami szabadságot élvezhetünk. Gazdaságunk felszálló ágban van. A személyiségi jogok ismét védelmet élveznek. Senkit nem foszthat meg a GESTAPO⁴⁶ vagy ehhez hasonló más szervezet a szabadságától és az életétől, amint ez korábban a nemzetiszocialista birodalomban gyakorlat volt, vagy – sajnálatos módon – manapság ilyesmi a keleti zónában előfordul. A javaink: a jobbiztonság, a személyes szabadság védelme, amelyeknek évekig nem voltunk a birtokában, olyan értékek, amelyeknek örülnünk kell, akkor is, ha még nem is rendelkezünk mindennel.

Szövetségi kancellárrá választásom, hölgyeim és uraim, továbbá a kormányalakítás⁴⁷ logikus következményei azoknak a politikai viszonyoknak, melyek Bizóniában⁴⁸ a Frankfurti Gazdasági Tanács tevékenysége nyomán kiala-

⁴⁵ A Bundestag (Szövetségi Gyűlés) a Német Szövetségi Köztársaság alsóháza, a képviselőház, a korábbi Reichstag utódja. A parlament felsőházaként a Bundesrat (Szövetségi Tanács) funkcionál, amely a tartományok képviselőiből áll. A szövegben a magyar elnevezéseket használom.

⁴⁶ Geheime Staatspolizei, GESTAPO, a náci rendszer hírhedt titkosrendőrsége.

⁴⁷ A kormánykoalíciót a CDU, a CSU, az FDP és a DP alkotta meg. A pártokhoz és a kormányalakítás folyamatához lásd a bevezető tanulmány vonatkozó részeit.

⁴⁸ A Bizónia hivatalos neve Egyesített Gazdasági Terület volt.

kultak. A Frankfurti Gazdasági Tanács, a "szociális piacgazdaság"⁴⁹ kontra "tervgazdaság" kérdése olyannyira meghatározta a viszonyainkat, hogy a Gazdasági Tanács többségének programjától való eltérés teljességgel lehetetlen volt. A tervgazdaság és a szociális piacgazdaság kérdése a választási kampányban kiemelkedő szerepet játszott. A német nép nagy többséggel nemet mondott a tervgazdaságra. Egy koalíció olyan pártok között, amelyek elvetik a tervgazdaságot, és olyanok között, amelyek igenlik azt, a választók többségének akaratával szembenálló lenne. A választópolgár e pártok közötti koalíció esetében joggal kérdezhetné, hogy egyáltalán miért volt szükség a választásokra. A demokratikus gondolat, a parlamenti demokrácia szükségességébe vetett meggyőződés a választók széles körében, különösképpen a fiatal választóknál súlyos károsodást szenvedett volna, ha egy olyan kormányalakításra kerül sor, amely a választási eredményeknek vagy ezek szellemiségének ellent mond. Ezért elhibázott és antidemokratikus lenne megróni azokat a pártokat, amelyek ebben a Házban a kormányalakításra és a közös munkára vállalkoztak. Ugyanígy elhibázott lenne a Szociáldemokrata Párt szemére vetni, hogy nem mutatkozott hajlandónak egy nagykoalícióra. Sem az egyik, sem a másik féltől nem volt elvárható, hogy többé-kevésbé mindent megtagadjanak, amiért Frankfurtban majdnem két évig harcoltak, és a népek, mint helyes, követendő utat mutattak be. A népet döntőbíróknak hívtuk, és az ítéletet hozott. Állampolitikai megfontolásokból tehát mindezt nagyon helyesnek tartom. Nem hiszem, hogy a lakosság vagy Németország érdeke lett volna a CDU/CSU és a Szociáldemokrata Párt közötti koalíció megkötése. Azt a felfogást képviselem, hogy az ellenzék léte az állam számára szükséges, állampolitikai feladatot lát el, és azáltal, hogy a kormányzati többség és az ellenzék egymással szemben áll, valódi fejlődés és a demokrácia játékszabályainak megtanulása érhető el. Továbbá meggyőződésem, hogy ha a parlamentben egy nagykoalíció esetén nem jön létre számottevő ellenzék, a parlamenten kívül ez ellenőrizhetetlen formában jelentkezne.

Azt javasoltam a szövetségi elnök úrnak,⁵⁰ hogy 13 minisztert nevezzen ki. Tudatában vagyok annak, hogy egyesek számára ez a szám talán nagynak tűnhet. Ezzel kapcsolatban arra szeretnék utalni, hogy a mostani időkben állami

⁴⁹ A CDU 1949. július 5-én tette közzé a Düsseldorf-i Irányelvek című programját, melyben a szociális piacgazdaság programját hirdette meg. 1971-ben Erhard későbbi CDU-kancellár megjegyezte: "A szociális piacgazdaság és a CDU azonosává vált" 1949-ben. Vö: Görtemaker i.m. 71–72. o.

⁵⁰ Theodor Heuss, a Szabad Demokrata Párt (FDP) politikusa lett az NSZK első elnöke.

beavatkozást igénylő feladatok jelentkeznek – itt utalnék az elűzöttek⁵¹ ügyére – vagy a feladatok nagysága olyan méretűre duzzadt, hogy ezek a hagyományos minisztériumok kereteit szétfeszítenék. Itt említeném meg a lakásgazdálkodás, a lakásépítés problémáját. Néhány minisztérium léte csak egy bizonyos időre szól, tehát ha a feladatukat elvégezték vagy a feladatok mértéke ismét normális méretet fog ölteni, akkor egyszerűen megszűnnek, míg az olyan klasszikus tárcák, mint a belügy-, pénzügy-, igazságügy- vagy munkaügyi minisztérium továbbra is megmaradnak. Ha ezek fényében vizsgáljuk meg a szövetségi minisztériumok számát, senki sem mondhatja jogosan, hogy ez a szám túlságosan nagy. Az a fő, hogy a minisztériumi apparátus létszámát lehetőség szerint alacsonyan tartjuk, és hogy a minisztériumokat mindazon a feladatok ellátástól megkíméljük, amelyek nem tartoznak illetékességi körükbe. Ezáltal a szükséges átláthatóság, a minisztériumok működőképessége megmarad, takarékoskodni lehet bizonyos államigazgatási kiadásokkal, és ami még fontosabb, a minisztereknek lesz idejük arra, hogy a legfontosabb feladatukat, a különböző és hozzájuk tartozó teendőket ellássák, és a politikai irányvonalat tartsák.

Van a szövetségi minisztériumok között egy minisztérium, amelynek az a különleges feladata, hogy gondoskodjon a Szövetségi Tanáccsal való szoros kapcsolattartásról. Kérem, hogy lássák meg ennek a minisztériumnak a felállításaában a szövetségi kormány azon komoly szándékát, hogy szükségesnek látja az alaptörvény föderatív jellegének biztosítását, a tartományok jogainak védelmét, továbbá azt, hogy a Szövetségi Tanács munkáját összehangolják a Szövetségi Gyűlés és a Szövetségi Kormány tevékenységével annak érdekében, hogy harmonikus együttműködést érjünk el.

A szövetségi minisztériumok közül hiányzik a külügyminisztérium. Annak a hozzám intézett kérésnek sem adtam helyet, hogy az államközi kapcsolatok számára egy minisztériumot felállítsunk. Azért nem tettem meg ezt, mert a megszállási státútum értelmében mindazok a külső ügyek, beleértve a nemzetközi megállapodásokat is, amelyeket Németország köt, vagy Németország nevében kötnek, a három zóna Szövetséges Ellenőrző Bizottsága illetékességi körébe tartoznak. Az, hogy nincs külügyminisztériumunk, semmiképpen nem jelenti azt, hogy ezen a területen lemondunk mindennemű tevékenységről. A helyzet paradoxona éppen az, hogy bár külügyeinkkel a Szövetséges Ellenőrző Bizottság foglalkozik, a szövetségi kormány vagy a szövetségi parlament minden egyes megnyilvánulása, még a belügyet illetők is, magukban foglalják a külföldi kapcsolatokat is. Németország a megszállás, a Ruhr-státútum, a Mar-

⁵¹ A német szó "Vertriebene" jobban kifejezi a keleti németek sorsát, mint a magyar: elűzöttek. A szót a szónok szándékának megfelelően ezért fordítom elűzöttnek és nem kitelepítettnek

shall-terv stb. következtében szorosabban összefonódik a külfölddel, mint bármikor korábban. Mindezekkel az ügyekkel egy, a kancellárián felállítandó államtitkárság foglalkozik majd. Ettől eltekintve azt hiszem, hogy az Ellenőrző Bizottság tagjai az általuk viselt nagy felelősség következtében nem fognak a német külügyeket illető kérdésekben döntéseket hozni anélkül, hogy előtte nem egyeztettek volna a szövetségi kormánnyal. Ezekre a feltevésekre azok a tapasztalatok jogosítanak fel, melyeket az elmúlt néhány napban gyűjtöttem.

A szövetségi kormányra és a Szövetségi Gyűlésre, hölgyeim és uraim, rendkívül nagy törvényhozó munka vár. A Szövetség illetékességi területén át kell nézni a 11 szövetségi tartományban megszületett valamennyi törvényt, hogy vajon a tartományokban is az közös jogrendszert vettek-e alapul. Továbbá ki kell terjeszteni az eddig csak a Bizóniában érvényes törvényeket és rendeleteket az eddigi francia zónára is, és a katonai kormányzat által kiadott rendeleteket és törvényeket is át kell nézni mindazokon a területeken, amelyek ma a Szövetség ellenőrzése alatt állnak és az Ellenőrző Bizottság beleegyezése mellett a mai viszonyokhoz kell őket igazítani. A kiigazítás során figyelembe kell venni az alaptörvényt és a megszállási státútumot. Végül olyan törvényeket kell elfogadni, amelyek az alaptörvény rendelkezéseiből adódnak, vagy amelyeket a Gazdasági Tanács már nem tudott kidolgozni. Ezt a munkát nem szabad elsietni, eddig ugyanis előfordult, hogy idő hiányában a törvények elfogadásánál nem kellő pontossággal jártak el. Így ismét eljuthatunk ahhoz az állapothoz, ami a nemzetiszocialista időkben és később elveszett: a közérthetőséghez, a biztonsághoz és a jogrendszer egységéhez.

Sok további feladatot kell átvennie a Szövetségnek. Egyet nyomatékosan kiemelnék: a koalíciós partnerek egyetértene abban, hogy egész működésünk alatt az a törekvés vezet bennünket, hogy a szó legvalódibb értelmében olyan szociálisan cselekedjünk, amennyire csak ez lehetséges. Munkánk vezércsillaga a nyomor enyhítése, a szociális igazságosságra való törekvés lesz. A Szövetségre váró megoldandó feladatok közül engedjenek meg nekem néhány különösen sürgető feladatot kiemelni.

Az elűzötteket az eddigiektől eltérően sokkal egyenletesebben kell elosztani a különböző tartományok között. Ez a most erősen megterhelt tartományok és az elűzöttek érdeke is. A lakások területén uralkodó állapotokat, amelyek a szociális és etikai jobbulást, a német nép politikai gyógyulását lehetetlenné teszik, az elűzöttek és a kibombázottak életét úgy megkeserítik, minden erőnkkel megpróbáljuk javítani. Minden eszközzel azon leszünk, hogy a lakásépí-

tést⁵² energikusan támogassuk, de nem úgy, hogy az állam építi a lakásokat, hanem úgy, hogy a szükséges eszközöket rendelkezésre bocsátjuk, és sürgetjük a tartományokat, hogy a lakásépítés területén minden lehetőséget kihasználjanak.

Azt is tervezzük, hogy a területgazdálkodás és a bérleti díjak szabályozása megfelelő, körültekintő és nem elhamarkodott módon elfogadott enyhítések segítségével a magántőkét ismét érdekeltté tesszük a lakásépítésben. Ha a magántőke megnyerése nem sikerül, a probléma megoldása lehetetlenné válik. Hogy az ügy milyen jelentőséggel bír számunkra, abban is megmutatkozik, hogy egy külön minisztériumot állítottunk fel a kezelésre, amely a gazdasági minisztériummal szorosan együttműködik. A lakásépítés energikus támogatásának következményeként a munkaerőpiacot is általános élénkítés felé visszük el.

A gazdaságpolitika területén a Frankfurtban olyannyira sikeresen kijelölt irányvonalat fogjuk követni. A szövetségi kormány köszönetét fejezem ki ebben az összefüggésben a bizóniai gazdasági igazgatás vezetőinek, valamennyi hivatalnoknak és alkalmazottnak, különösképpen pedig az egyes hivatalok igazgatóinak az elvégzett munkáért. Külön köszönet illeti mindazokat a vezető személyiségeket, akiket a szövetségi kormány felállításokor nem lehetett bevonnai a kormányalakításba.

A szociális piacgazdaság elvének gyakorlatba való átültetésekor természetesen óvakodnunk kell attól, hogy a merev doktrinarizmus csapdájába essünk. Alkalmazkodni kell az állandóan változó viszonyokhoz. A kényszergazdaságot mindenhol felszámoljuk, ahol csak lehetőségünk van rá. Tervbe vettük, hogy már 1950. január elsejével a tüzelőanyagok területén megszüntetjük a kényszergazdálkodást, és már az 1949. negyedik negyedévére, az első téli hónapokra szóló, egy házra jutó tüzelőanyagok mennyiségét megemeljük. Az elmúlt 15 évben a német gazdaságban a kényszergazdaság és a hadigazdálkodás nyomán kialakult szerkezeti hibákat a verseny eszközével, valamint azzal, hogy a német gazdaságot mind erőteljesebben bekapcsoljuk a világgazdaságba szisztematikusan felszámoljuk. Teljes törekvésünk arra irányul, hogy a gazdasági termékek terjesztésében és értékesítésében minél kevesebb, a gazdasági termékek előállításában viszont lehetőség szerint sok embert alkalmazzunk. A szakmai képzésben mutatkozó hiányosságokat, ami a nemzetiszocialista és a háborús időszaknak is következménye, úgy kell ellensúlyozni, hogy megteremtjük a lehetőséget a továbbképzésre. A német gazdaság a múltban a jó szakemberek és

⁵² 1945-re az 1939-es lakásállomány felc megsemmisült, a nyugati övezetben 13,7 millió háztartásra csak 8,2 millió lakás jutott. Vö. Görtemaker 25. o.

az alkalmazott tudomány útján lett nagy. Azok az összegek, amelyeket jelenleg Amerikában és Angliában tudományos célokra, a gazdasági termelés és a verseny hasznára költenek, roppant nagyok. A szövetségi kormány pénzügyi lehetőségeihez mérten tenni fogunk azért, hogy a tudományos kutatás Németországban támogatásban részesüljön, és a német gazdaságot is arra fogja ösztönözni, hogy hasonlóan cselekedjen. Csak akkor sikerül megmaradni a világpiacon, ha ott magunkat a teljesítményeinkkel kitüntetjük. Ugyanis egy gyenge nemzetet, egy politikailag gyenge nemzetet mindig az a veszély fenyegeti, hogy a többi nemzettel folytatott versenyben lemarad, amennyiben nem tud valami különlegeset teljesíteni.

Különösen figyelemmel kísérjük a külkereskedelem alakulását és szabadságát. Engedjék meg, hogy ezzel összefüggésben az angol font átszámítási árfolyamának csökkentéséről és ennek következményeiről beszéljek. A font értékének változása előreláthatólag a német márka és a dollár átszámítási árfolyamában is változásokat von magával. Annál is inkább sajnáljuk ezeket a nemzetközi események következtében ránk kényszerített intézkedéseket, mert a német márka belső stabilitása nem adott okot semmiféle ilyen jellegű manipulációra. Az elmúlt 15 hónap gazdaság- és valutapolitikája a külföld szemében valutánk tekintélyét napról napra növelte, így a most szükségessé váló igazítás – akárcsak más európai országokban – tulajdonképpen az angliai intézkedés következménye lesz. Egy ilyen intézkedés nélkül a német export elveszítené versenyképességét, és ezzel gazdasági és szociális életünk alapjaiban rendülne meg. A német kormány eltökélte magát, hogy a gazdasági és szociális következményeket a német pénzgazdaságért felelős intézményekkel együttesen igazságosan enyhíti. A küszöbön álló pénzügypolitikai intézkedésekkel kapcsolatban mindenfelé hallható feltételezések igencsak túllépnek az egyébként megalapozott mértéken. Nyugtalanúságra semmi ok, mert az árak és a bérek területén csak nagyon kismértékű elmozdulással számolhatunk. Mindemellett, éppen ezzel összefüggésben, a kormányzat elsődrendű kötelességének tekinti, hogy az igazságtalanságokat és feszültségeket orvosolja, a spekulatív befolyásolásnak pedig ne adjon semmi teret.

Ipari létesítményeink lebontása az egész német népet izgatja. Senki sincs Németországban, aki kifogást emelne a valóban hadi célokat szolgáló ipari létesítmények leszerelése ellen. De a nagy ipari értékek megsemmisítése olyan ügy, amit a külföldnek nem úgy kellene elintézni, hogy erről így döntöttek és kész.⁵³ A leszerelendő üzemek listájának legutóbbi változtatásakor ugyan

⁵³ Roosevelttel amerikai elnök már az 1943-as teheráni konferencián javasolta, hogy Németország fizessen jóvátételt munkaerővel és ipari berendezések szállításával. Vö: Görtemaker i.m. 17. o. Henry Morgenthau amerikai pénzügyminiszter 1944 szeptembe-

nagymértékben figyelembe vették a német kívánságokat, de a termelési kapacitás és az érték tekintetében a német igényeket csak 10%-ban teljesítették. A lebontás kérdésének nagy a pszichológiai jelentősége. A németek széles körű értetlenséggel fogadják, hogy az egyik kézzel gazdasági segítséget adnak, a másikkal gazdasági értékeket rombolnak szét.⁵⁴ A németek úgy gondolják, hogy kissé nehezen egyeztethető össze mindez bizonyos külföldi államférfiak rendszeres nyilatkozataival, miszerint Németországra szükség van Európa újjáépítéséhez. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezető politikusai jelenleg Washingtonban üléseznek. A német nép szívből örülne annak, ha ez alkalommal a német kívánságokat figyelembe véve lehetne rendezni az ipari létesítmények leszerelésének kérdését. Ha ugyan nagy óvatossággal, de kijelenthetem: reménykedhetünk abban, hogy mindez meg fog történni Washingtonban.

Különösen a szívén fogja viselni a szövetségi kormány a középosztály sorsát, erősíteni és mindenképpen segíteni fogja azt. Teljes mértékben magunkévá tettük azt a meggyőződést, hogy az a nép fogja a legbiztonságosabb, legnyugodtabb és legjobb életet folytatni, amely lehetőség szerint sok kis és közepes független egzisztenciával rendelkezik. A Mezőgazdasági és Élelmezési Minisztérium feladatainak a jövőben más karaktert kell felvenniük, mint eddig. Az eddiginél fokozottabb mértékben kell a mezőgazdasági termelést javítani és finomítani. Ha 1952-ig el akarjuk érni, hogy a német gazdaság egy kiegyensúlyozott mértéket érjen el, szükségessé válik a mezőgazdasági termelés jelentős fokozása, hogy a minimumra csökkentsük az élelmezésre költött deviza mértékét. A mezőgazdasági termelés gyors és tartós növelésének előfeltétele az állami kényszergazdaság leépítése, és az, hogy a mezőgazdasági termékek számára kiegyensúlyozott termelési és értékesítési viszonyokat teremtsünk, mindezt olyan árak mellett, melyek a jól dolgozó üzemek költségeit fedezik, és egyidejűleg lehetővé teszik a szegényebb rétegeknek is ezeknek a termékeknek a megvásárlását. A mezőgazdaság az előbb felvázolt módon történő átállítása a devizakiadások csökkentése miatt abszolút szükségzerű lesz számunkra. Ezért is szükséges sürgősen a mezőgazdaságból élő lakosság tájékoztatása és oktatása. Az erdőgazdaság, hölgyeim és uraim, egyike a német gazdaság legfontosabb nyersanyagszállítóinak, a lehető leghamarabb vissza kell állítani

rében betervezett terve Németország mezőgazdasági és döntően falusi országgá alakítását tüzte ki célul, mert úgymond egy nehéziparral nem rendelkező agrárország alapvetően békés természetű és nem kezdeményez háborút. Uo. 20. o.

⁵⁴ Az ipar felszámolása, a gyárak leszerelése olyan helyzetet eredményezett, hogy a lakosság ellátása gyakorlatilag lehetetlenné vált, ez a szövetségesek (főleg az USA) segítsége nélkül óriási éhezéshöz vezetett volna. Vö. Görtemaker i.m. 24. o.

a normális gazdasági viszonyokat. A kopár felületek befásításáról és a paraszti kisüzemekben folytatott fatermelés támogatásáról gondoskodni kell. A pénzügyi politikának az általános állami politika, különösképpen a gazdaságpolitika részét kell képeznie. A tőkeképzés, továbbá a takarékbetétből származó és az üzemi tőke felhalmozásának támogatása a legsürgetőbb célunk. Csak akkor várhatjuk el, hogy a gazdaságunk felépítéséhez égetően szükséges külföldi tőke a hitelek rendelkezésre bocsátása és más módok révén rendelkezésünkre álljon, ha fokozottan támogatjuk a belnémet tőkeképzést.

Gazdaságunk újjáépítése az elsődleges és egyáltalán az egyetlen alapja mindennemű gazdaságpolitikának és az elűzöttek integrálásának. Csak egy virágzó gazdaság képes arra, hogy a kártalanításból származó megterhelést hosszabb távon hordozza. Csak ez tud huzamosabb ideig adóbevételeket hozni, amelyekre a szövetség, a tartományok és a községek költségvetésében szükség van az adott szint feladatainak elvégzéséhez. Ezeket mindig összességében, átfogóan kell szemlélni.

A fokozott tőkeképzés két feltételtől függ: az adótarifák csökkentésétől és a takarékoskodók bizalmának visszanyerésétől. A jövedelemadó csökkentése megítélésünk szerint nem járul hozzá az összbevételek csökkenéséhez. A jelenleg a gazdaságot sújtó túl magas adók gazdaságellenes viselkedéshez vezetnek; ezek megakadályozzák az üzemek racionalizálását és ezáltal az előállított áruk árainak csökkenését. A jövedelemadó csökkentése nem csupán adópolitikai, hanem gazdaságpolitikai szempontból is teljes mértékben szükséges, és pedig minimum arra a szintre, amit 1948 júniusában a Gazdasági Tanács majdnem és a Tartományok Tanácsa egyhangúan elfogadott. Biztosak vagyunk abban, hogy ez néhány átmeneti hónap után a korábbi szintet is eléri, sőt meg is haladja. Ezeket az intézkedéseket 1950. január 1-jéig kell hatályba léptetni. 1950 folyamán elő kell készíteni egy átfogó adóreformot.

Ha egy adócsökkentés lehetőséget nyújt fokozottabb tőkeképzésre, annak nem a fogyasztást, hanem éppen a tőke felhalmozását kell ösztönöznie. Ehhez szükséges, hogy a régebb óta takarékoskodóknak az állami törvényhozásba vetett bizalmát visszaadjuk. Ez elsőrangú politikai követelésnek tűnik. A szövetségesek által elrendelt valutareform elkerülhető szociális megszorításokat tartalmaz, főként a takarékoskodókkal szemben. A kérdés, hogy ezeket a hiányosságokat milyen mértékben lehetne megszüntetni, alapos vizsgálatot és eljárást tesz szükségessé.

Annak érdekében, hogy a külföldi tőke bizalmát visszanyerjük, végre meg kell végre szüntetni a németországi külföldi tulajdon akadályozását. Készek leszünk minden tőlünk telhetőt megtenni, hogy a régóta komolyan megkárosított külföldi hitelezők számára egy kölcsönösen kedvező megállapodást kössünk.

Reméljük, hogy a megszállási költségek megígért leszállítása valamivel nagyobb mértékű lesz. Ezt a csökkentést az egész német nép üdvözlőné. Ez megteremti az alapot ahhoz, hogy a lakásépítést és az elűzöttek integrációját valóban előre vigyük, és így biztosítsuk Németország politikai, szociális, gazdasági konszolidációját.

Azon fogunk fáradozni, hogy a terhek kiegyenlítését rövidesen megoldjuk, és a bizonytalanságot felszámoljuk, amely már olyan régóta a károsultakon és a megterhelendő gazdaságon nyugszik. A törvénybeli szabályozást be kell illeszteni egy általános adó- és pénzreformba. A károsultak alsóbb rétegei esetében nagy gonddal kell eljárni.

Szükséges lesz, hogy az elűzött hivatalnokok és az egykori, a katonaság kötelékébe tartozó személyek nyugdíjainak kérdését szövetségi törvénnyel szabályozzuk. Bár ez a szabályozás nem hagyhatja figyelmen kívül a katonai személyeket, akiket a háborús időszakban szokatlanul gyorsan léptettek elő, ám mindemellett úgy kell a Wehrmacht hivatalnokait és állományi tagjait kezelni, ahogy az igazságos és méltányos.

A defláció veszélye éppen olyan nagy, mint az inflációé. Gazdasági növekedésünk mostani állapotában szükséges egy aktív élénkítő politika, ami a valuta veszélyeztetése nélkül az előfinanszírozás eszközéül szolgál, legyen ez akár belföldi forrásból, akár hitelekből biztosítva.

Gazdasági téren különös segítséget élvez Berlin városa. A valutareform óta 1949. szeptember 10-ig, vagyis 15 hónap alatt, 414 millió német márka folyt be az Egyesített Gazdasági Társág kasszájából Berlin város magisztrátusához. Ehhez kapott még Berlin a GARIOA-alapból 1949. szeptember 13-ig további 688 millió márkát. A bizófia igazgatásának költségvetésében az 1949-es évre a december 31-ig tervezett összegek már októberben elfognak. Nagyon fontos, hogy Berlint semmilyen körülmények között sem szabad cserbenhagynunk, gyorsan meg kell vitatni a segítségnyújtás módját és mértékét, amely alatt nem csupán pénzügyeszközök rendelkezésre bocsátását értjük. Korábban említettem, hogy azok a frakciók, amelyek itt közös kormányalakításra és munkára összefogtak, elsődrendű kötelességüknek tartják, hogy minden területen szociálisan érzékenyen cselekedjenek. A szorosabban vett szociálpolitika területén ez fokozottabban érvényes. A szövetségi kormány azon fog munkálkodni, hogy szociálpolitikáját a mostani idők lehetőségeinek megfelelően alakítsa át és alakítsa ki. Még akkor is, ha – amint azt már kifejtettem – a legjobb szociálpolitika egy egészséges gazdaságpolitika, ami sokaknak kenyeret és munkát ad, de még így is lesz a háború és a nyomorúság után egy széles réteg, akiknek különösen és másként kell segíteni. Ez fokozottan érvényes azokra, akik a háború során súlyos károkat voltak kénytelenek elkönyvelni. Az elszál-

lásolásról szóló törvényt a mai viszonyoknak megfelelően kell megváltoztatni. A munkaképtelen hadirokkantoknak és a háborús áldozatok hozzátartozóinak megfelelő jövedelmet kell biztosítani. Szükséges egy, az egész szövetségre kiterjedő egységes ellátási törvény elfogadása. A munkavállalók és a munkaadók jogi viszonyait időszerű módon kell szabályozni, a szociális partnerek önennekelvezése lépjen az állami gyámkodás helyére. A szövetségi kormány a koalíciós szabadság talaján áll. A szerveződéseknek megengedi, hogy autonómiájukból kifolyólag mindent megtegyenek, ami a gazdasági és szociális érdekek számára támogató hatással van, és ami a munkavállalók és a munkaadók közötti szélesebb körű megértést segíti elő. A szociális ellentétek megértő rendezése megkerülhetetlen előfeltétele népünk felemelkedésének, és ezt a kiegyezést a szociális partnereknek maguknak kell rendezni. A munkavállalók szociális- és társadalompolitikai elismerése szükségessé teszi az iparban a tulajdonviszonyok újrendezését. Úgy tűnik számomra, hogy egy megértő szociálpolitika egyik leglényegesebb alapfeltétele, hogy a szorgalmas és gondos embereknek felemelkedési lehetőséget biztosítsunk. Ennek a felemelkedési lehetőségnek a hangsúlyozását nagyon fontosnak tartjuk.

A nők túlsúlya, amely a háború és a férfiak elhurcolása következtében lépett fel, olyan probléma, amely méltó a különleges odafigyelésre. Nem kell bizonygatnunk, hogy szilárdan és határozottan minden ellenkező előjelű tendenciával szemben az Alaptörvény 6. cikkének elvén állunk, amelyben a következő áll: "A házasság és a család az állami rend különleges védelme alatt áll." A nők túlsúlya nemcsak abban jelentkezik, hogy egy jó részük kényszerűségből nem tud házasságban élni. Itt sokkal átfogóbb és messzebb mutató problémáról van szó. Meg kell próbálnunk a nők számára új foglalkozásokat és képzési lehetőségeket keresni, alkotni. Talán először nem tűnik olyan fontosnak, de a lakásépítésnél arra is figyelni kell, hogy ezeknek a férj nélkül maradt nőknek a hiányzó családi meghittség helyett valami pótléket nyújtsunk. Ezeket a kérdéseket a Belügyminisztériumban egy olyan osztály segítségével kívánjuk megoldani, amelynek vezetésével egy nőt kívánunk megbízni.

Segítségére kell sietnünk azoknak a fiataloknak, akiknek a háború alatt és az azt követő zűrzavarban hiányzott a családi és iskolai nevelés valamint egy megfelelő képzés. Egyáltalán megkíséreljük, hogy a fiatal nemzedékekkel szembeni kötelességeinkkel másként foglalkozzunk, mint korábban. Az új nemzedék kezében van Németország jövője, ezt jó, ha tudjuk.

A hivatalnokok jogi helyzetét is újra kell szabályozni. Alapvetően és határozottan a hivatásos hivatalnoki pálya elve alapján állunk.

A náciitalanítás⁵⁵ során rengeteg szerencsétlenség és baj történt. Azokat a háborús bűncselekményekben valóban bűnös személyeket, akik a nemzetiszocialista időben és a háborúban követték el bűneiket, a legnagyobb szigorral meg kell büntetni.⁵⁶ A következőkben viszont nem szabad Németországban az emberek két csoportját megkülönböztetni: a politikailag kifogástalanokét és a politikailag nem kifogástalanokét. Ennek a megkülönböztetésnek minél előbb el kell tűnnie.

A háború és a háború utáni időszak sokak számára olyan kemény próbát jelentett, hogy jó néhány hibával és botlással kapcsolatban megértést kell felmutatnunk. A szövetségi kormánynak meg kell vizsgálnia az amnesztia kérdését, és szót kell emelni a Főbiztosoknál⁵⁷ abban a kérdésben, hogy a katonai bíróságok által elítélteket amnesztiában részesítsék.

A szövetségi kormány egyrészt hajlandó arra, hogy ahol ez képviselhető, a múltat lezártnak tekintse, mindezt abban a meggyőződésben, hogy sokan szubjektív módon megítélhetően nem követték el olyan nagy bűnöket, másrészt viszont mindazok számára le kell vonni a megfelelő tanulságokat, akik vagy a szélsőjobboldal vagy a szélsőbaloldal híveiként kétségbe vonják államunk létjogosultságát. Azok a félelmek, hölgyeim és uraim, amelyeket a külföldi sajtó a németországi szélsőjobboldali nyugtalanságokkal kapcsolatban közöl, minden bizonnyal túlzások. Rendkívül sajnálom, hogy német és külföldi újságok beszámolóí alapján bizonyos személyiségek beszédeinek olyan jelentést is tulajdonítottak, amilyen nekik itt Németországban sosem volt. Mindemellett, hölgyeim és uraim, még egyszer hangsúlyozom, hogy úgy hisszük, ha ezek a tudósítások túloznak is, egyetértünk azzal, hogy legnagyobb figyelemmel kell kísérnünk a jobb- és baloldali szélsőségeknek az államot veszé-

⁵⁵ A náciitalanítás (Entnazifizierung, denacification) bonyolult eljárását némileg megkönnyítette, hogy az amerikaiak München mellett megtalálták az NSDAP központi nyilvántartását, így a kezükben levő személyes adatok révén lehetővé vált a náci hivatalnokok és veszélyesnek tartott elemek letartóztatása, akár államügyszői vizsgálat nélkül is (automatic arrest). A Szövetséges Ellenőrző Tanács 1946. január 12-i 24. direktívája értelmében a szövetségesekkel szemben ellenséges volt NSDAP-tagokat el kellett távolítani az állásukból. A náciitalanítást később a tartományi kormányok végezték, mindezt az NSZK területé 1950-re befejezték. Összesen 373.762 ember veszítette el a munkahelyét. Vö. Görtemaker i.m. 22–23. o.

⁵⁶ Németország nyugati részén 5025 személyt ítélték el, a nürnbergi peren kívül még 12 nagyobb per zajlott le. (Görtemaker i.m. 24. o.) A szövetségesek a demokratizálásra helyezték a hangsúlyt, tehát az átnevelésre (Umerziehung, re-orientation). Vö: Benz, Wolfgang: Geschichte des Dritten Reiches, Verlag C.H. Beck, München, 2000. 274–275. o.

⁵⁷ Adenauer itt is a megszállók Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjaira gondol.

lyezettő törekvéseit. Még egyszer hangsúlyozom: minden jogot és törvényes lehetőséget felhasználunk arra, hogy ennek érvényt is szerezzünk.

Hölgyeim és Uraim! Engedjék meg, hogy néhány szót szóljak az itt-ott felhangzó antiszemita kijelentésekről. A legszigorúbban elítéljük ezeket a nézeteket. Méltatlannak és hihetetlennek tartjuk, hogy mindazok után, ami a nemzetiszocialista időkben történt, még mindig vannak Németországban emberek, akik a zsidókat azért üldözik és gyűlölik, mert zsidók.

Tisztelt hölgyeim és uraim! Most egy rendkívül komoly és fontos fejezethez érkeztem. Németország állami átalakulása következtében ismét abban a helyzetben van, hogy a legnagyobb eréllyel léphet fel a német hadifoglyok és az elhurcoltak kérdésében. Oroszországban még mindig milliányi hadifoglyot tartanak vissza. Nem tudjuk, hogy hova került az 1,5–2 millió német hadifogoly, akikkel a haditudósítások nyomán számolnunk kell. Ugyanez érvényes Jugoszláviára is. Ezeknek a német millióknak a sorsa, akik évek óta a keserű fogság jutott osztályrészül, olyan nehéz, és a németországi hozzátartozók szomorúsága olyan nagy, hogy minden népnek segítenie kell abban, hogy a foglyokat és az elhurcoltakat végre visszaadjuk a családjuknak. Kellemes kötelességem, hogy köszönetet mondjak azért a sokrétű segítségért, amiben a mi hadifoglyaiknak részük volt, elsősorban a genfi Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának, ami a német hadifoglyokkal olyan sok jót tett. Köszönet illeti a Vatikánt és a mostani pápát, aki az első volt, aki a háború után felemelte a szavát a német hadifoglyok mielőbbi elengedése érdekében, és aki a német foglyok sorsát a nagyvonalú, nemzetközi gyűjtés során összejött adomány révén kívánta enyhíteni. Szintén szívből köszönjük a genfi Ökumené munkáját. Ez a szervezet főként az angolszász világban tudta mozgósítani az evangéliumi hit erőit. Kiemelem a Fiala Férfiak Keresztény Egyesületeinek nemzetközi szervezetét, amelynek kiemelkedő hadifogoly-szolgálat testvéreinknek minden országban hatalmas segítséget jelentett. Szívbéli köszönetet mondunk még a Dr. Gerstenmaier vezette Evangélikus Segélyszervezetnek⁵⁸ és az elhunyt Kreutz prelátus vezetése alatt álló Caritas-Hadifoglysegélynek.

Törödni kell a szövetségi kormányunk továbbá azzal a 200.000 némettel, akik az egykori Kelet-Poroszországban, Sziléziában és Csehszlovákiában vannak, akiket mint szakmunkásokat vagy politikai okokból visszatartottak. Közöttük sok nő van, akik a háborús vereség sokkhatása alatt döntöttek Lengyelország mellett, vagy azért maradtak, mert abban reménykedtek, hogy a férjük hazatér a fogságból, de azok időközben Nyugat-Németországba tértek haza. A Nemzetközi Vöröskereszt vállalta fel, hogy egyrészt a nyugati szövetsége-

⁵⁸ Evangelisches Hilfswerk.

sekkel, másrészt Varsóval és Prágával tárgyalnak ennek a lakosságmaradvány-
nak az áttelepítéséről. Ezeket a tárgyalásokat később – amennyire erről a német
fél a brit katonai kormányzattól értesült – meglepő módon félbeszakították, és
pedig azzal az indokkal, hogy először meg kell várni a szövetségi kormány
megalakulását.

Törődnie kell a kormánynak azzal a 300.000 szabad munkással is, akik a
hadifogságból hazaérkezve Franciaországban, Belgiumban, Angliában kötöttek
munkaszerződést. Végre szót kell emelni amellet a követelés mellett, hogy
azok ellen a németek ellen, akiket állítólagos háborús bűnök miatt tartottak
vissza, törvényes keretek között gyorsan folytassák le a bírósági eljárást.

Az elűzöttek sorsa, hölgyeim és uraim, különösen kemény. Jövendő sorsu-
kat Németország egyedül képtelen lesz megoldani. Olyan kérdésről van szó,
amely esetében csak nemzetközi úton lehet közelebb jutni a megoldáshoz. Meg
kell viszont oldani, ha nem akarjuk, hogy Nyugat-Németországban még hosszú
ideig politikai és gazdasági nyugtalanságok egész sora uralkodjon.

Engedjék meg nekem, hölgyeim és uraim, hogy áttérjek egy olyan kérdé-
sre, amit mi itt Németországban különösen a szívünkön viselünk, és az egész
népünk számára egy életbevágó kérdés: A jaltai és a potsdami konferenciáról,
illetve az Odera-Neiße-vonalról van szó. A Potsdami Egyezményben nyomaté-
kosan kiemelve ez áll:

Az Egyesült Államok, Anglia és Szovjetorszozsország megerősítik azt a né-
zetüket, hogy a lengyel nyugati határ kijelölését a békekonferenciáig el kell na-
polni.

Semmiképp sem tudunk egyetérteni azzal, hogy Szovjetorszozsország és
Lengyelország később egyoldalúan döntöttek e területeknek leválasztásáról.
Ez a leválasztás nem csupán a Potsdami Egyezménynek, hanem az 1941-es At-
lanti Chartának is ellentmond, amihez pedig a Szovjetunió is csatlakozott. Az
Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1948. november 3-i határozatával arra szólí-
totta fel a nagyhatalmakat, hogy ezek szellemében kössék meg a békeszerző-
dést. Nem mondunk le arról, hogy egy rendezett jogi eljárás során az ezekre
a területekre formált igényünket továbbra is fenntartsuk.

Arra szeretnék itt utalni, hogy az elűzöttek elkergetése a Potsdami Egyez-
mény rendelkezéseivel szöges ellentétben áll. A Potsdami Egyezményben csak
a Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt német la-
kosságról volt szó, és megállapodtak abban, hogy mindennemű kitelepítést
csak szervezett és humánus úton lehet végrehajtani. Nehezemre esik, hogy
szükségszerűen túrtóztassem magam akkor, amikor a milliószámra meghalt el-
űzöttek sorsára gondolok. Szabad arra utalnom, hogy nem kisebb személyiség,

mint Winston Churchill már 1945 augusztusában a brit alsóházban nyilvánosan és ünnepélyesen tiltakozott a lengyel területi növekedés mértéke, valamint a tömeges elűzés gyakorlata ellen. A tömeges elűzést Churchill "hihetetlen méretű tragédiának" nevezte és arra utalt, hogy ezeknek az elűzötteknek egy része, akiknek a száma hallatlanul magas, egyszerűen eltűnt. Bevin brit külügyminiszter 1945. október 10-én megállapította, hogy Nagy-Britannia semmiképpen sem köteles Lengyelországot az Odera-Neiße-határvonal esetében támogatni. Hasonlóan nyilatkozott Byrnes korábbi amerikai külügyminiszter 1946. szeptember 6-i stuttgarti beszédében is. A szövetségi kormány a legnagyobb figyelmet fog fordítani ezekre a kérdésekre, és síkraszáll amellett, hogy a minket megillető jogokat is tiszteletben tartásuk.⁵⁹ Az egész jogi és tényanyagot egy memorandumban fogja összefoglalni, amelyet nyilvánosságra fog hozni, és átadja a szövetséges hatalmak kormányainak.

Hölgyeim és uraim! Amikor bevezetésemben azt mondtam, hogy a külügyi kapcsolatainkat a Bizottság is elismeri, rögtön elismertem, hogy mi a bennünket körülvevő államokkal kapcsolatban állunk, legyenek ezek a jó vagy kevésbé jó kapcsolatok. Kormánybeszédem nem lehetne hiánytalan, ha nem térnék ki az ezekkel az államokkal fenntartott viszonyunkra.

Hölgyeim és uraim! Készek vagyunk arra, hogy keleti szomszédainkkal, különösen Szovjetországgal és Lengyelországgal békében éljünk. Az a sürgős kívánságunk, hogy Szovjetországnak és a nyugati szövetségesek között manapság fennálló feszültségek minél hamarabb békésen megoldódjanak. Amikor viszont azt mondom, hogy az a kívánságunk, hogy a Szovjetországgal békében éljünk, abból indulunk ki, hogy Szovjetországnak és Lengyelországnak is tiszteletben tartja a mi jogunkat, és lehetővé teszi, a keleti zónában és Berlinnek az ő uralmuk alatt álló részében élő német honfitársainknak, hogy a német hagyományoknak, német nevelésnek, német meggyőződésnek megfelelő szabad életet éljenek.

Már egy másik helyen utaltam arra, hogy a megszállási státútum egy előrelépés, egy nagy előrelépés az eddigi állapothoz képest. Minden attól függ, hogy úgy alkalmazzák-e, ahogy ez Anglia, Franciaország, az Egyesült Álla-

⁵⁹ Adenauer és a többi, CDU-vezette kormány idején sosem ismerték el ezt a határt, a térképeken szaggatott vonallal jelezték, hogy az 1938-as állapot szerint ismerik el a keleti német határt. Willy Brandt szociáldemokrata kancellár új keleti politikája (Ostpolitik) során rendezte a kérdést. 1970. augusztus 12-én a Szovjetunióval, december 7-én Lengyelországgal, 1972-ben az NDK-val kötött szerződéseket. A lengyel-NSZK szerződésben megerősítették, hogy "a Lengyel Népköztársaság államhatára" az Odera-Neiße-vonal. Kijelentették továbbá, hogy "egymással szemben nincs semmiféle területi követelésük." Ezzel az NSZK lényegében lemondott az egykori keleti német területekről. Németh i. m. 428–429. o.

mok külügyminisztereinek a Parlamenti Tanács elnökéhez írt kísérőleveléből kitűnik. "A külügyminiszterek hangsúlyozzák," így a feljegyzés, "hogy a három szövetséges kormány legfőbb célja, hogy a német népet egy demokratikus szövetségi állam keretei között szilárdan beépítse egy európai együttműködésbe, ezt a kölcsönös előnyök érdekében bátorítsa és támogassa." Meggyőződésünk, hogy ha a megszállási státútumot ebben a szellemben alkalmazzák, akkor az lehetővé teszi a saját erős életvitelt és további fejlődést. Meggyőződésem, hogy ha 12 hónap múlva, amint az a megszállási státútumban is előírták, tehát a státútum hatálybalépésétől számított 18 hónap múlva a tapasztalatok fényében annak előírásait a megszálló hatalmak megvizsgálják, biztosan arra az eredményre jutnak, hogy a német hatóságok jogkörét a törvényhozás, végrehajtás és a jog területén tovább bővítsék.

És most, hölgyeim és uraim, engedjék meg, hogy egy szót szóljak a mi állásfoglalásunkról a megszállási státútummal kapcsolatban! Ez minden más, csak nem ideális. Ez egy előrelépés a jognélküli állapottal szemben, amelyben a megszállási státútum hatályba lépése előtt éltünk. Nincs viszont más út a német nép számára, amelyen a szabadsághoz és az egyenjogúsághoz juthatnánk, minthogy gondoskodunk arról, hogy a nemzetiszocializmus által nyakunkra hozott összeomlás után a szövetségesekkel együtt induljunk el felfelé. Az egyetlen út a szabadság felé az, hogy a Föbizottsággal együtt a szabadságainkat és jogosultságainkat lépésről lépésre megkíséreljük visszaszerezni.

Nincs bennünk kétség azt illetően, hogy származásunk és gondolkodásunk alapján a nyugat-európai világhoz tartozunk. Minden országgal jó kapcsolatokra törekszünk, de különösképpen a szomszédos államokkal, a Benelux-államokkal, Franciaországgal, Olaszországgal, Angliával és az északi államokkal. Örökre meg kell szabadulnunk a német-francia ellentétől, ami évszázadokig uralta az európai politikát, sokszor háborúhoz, romboláshoz, vérontáshoz szolgáltatott alapot. Remélem, sőt kijelentem: a Saar-vidék⁶⁰ ezen az úton nem fog akadályt jelenteni. A Saar-vidékhez Franciaországnak gazdasági érdekei fűződnek, ezt minden további nélkül el lehet ismerni. Németországnak ott gazdasági és nemzeti érdekei vannak. Végül a Saar-vidék lakóinak is megvan a saját maguk által indokolt kívánsága, hogy a saját gazdasági és nemzeti érdekeikre legyenek mások is tekintettel. Mindezeket az érdekeket összhangba kell hoz-

⁶⁰ A Saar-vidék fontos gazdasági terület volt, amit Franciaország régóta szeretett volna megkaparintani. Charles de Gaulle terveiben az szerepelt, hogy a Ruhr-vidéket francia vezetésű nemzetközi igazgatás alá veszik, a Saar-vidék pedig teljesen francia ellenőrzés alá került. A területet kivonták a francia megszállási övezetből és az mint autonóm térség gazdaságilag teljesen Franciaországhoz tartozott. Vö. Németh i.m. 327. o.

ni egymással, amire az Európai Unió⁶¹ keretei között, amelyhez mi is a lehető legrövidebb időn belül csatlakozni kívánunk, lehetőség lesz.⁶²

Öszinte elégtétellel és örömmel gondolok arra, hölgyeim és uraim, hogy a nyár folyamán Bevin külügyminiszter egy személyes beszélgetés során kijelentette: népeink között véget ért a háború, most már népeinknek barátoknak kell lenniük.

Éppen most mondtam, hogy szeretnénk, ha lehető leghamarabb felvennének bennünket az Európai Unióba. Szívesen és örömmel fogunk az Unió nagy célján dolgozni. Arra utalok, hogy a bonni alkotmányunk 24. cikkében a szövetség lehetőségét figyelembe véve leírtuk, hogy bizonyos felségjogokat államközi szervezetekre átruházunk, mindezt a kölcsönös kollektív biztonság rendszerében a béke védelme érdekében tesszük. A cikkben lefektettük továbbá, hogy "A szövetség bejegyezi, hogy felségjogait korlátozzák, amelyek Európában és a világ népei között békés és tartós rendet hoznak létre és biztosítanak."

Azt hiszem, hogy ebből a szempontból a mi alaptörvényünk az egyik leghaladóbb alkotmány. Elhatároztuk, hogy mindent megteszünk, amit erőnk enged, hogy a cikkben lefektetett úton járva Európa és a világ békéjét biztosítsuk.

Amikor a világ és Európa békéjéről beszélek, hölgyeim és uraim, vissza kell térnem Németország kettéosztottságára.⁶³ Németország megosztottsága egy napon el fog tűnni, ez szilárd meggyőződésünk. Attól félek, hogy ha nem tűnik el, nem lesz Európában nyugalom. Németország megosztása a győztes hatalmak közötti feszültségek nyomán jött létre. Ezek a feszültségek is el fognak múlni. Reméljük, hogy ezután már semmi sem áll annak útjában, hogy a keleti zónában és Berlinben élő fivéreinkkel és nővéreinkkel ismét egy állam polgárai legyünk.

Nagy-Berlin képviselői ideiglenesen csak tanácskozási joggal vesznek részt ennek a háznak és a Szövetségi Tanácsnak a munkájában. A szavuknak attól

⁶¹ Talán az Europäische Union fogalmát Adenauer használta először. Az európai államok szövetségét a Maastrichti Szerződés aláírása és elfogadása óta hívják csak Európai Uniónak, korábban Európai Közösség volt a neve.

⁶² Az NSZK 1949 októberében tagja lett az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezetnek (OEEC), 1951 áprilisában az Európai Szén- és Acélközösségnek (ECSC), 1955-ben a NATO-nak, 1957-ben a Közös Piacnak. Vö. Mary Fulbrook i.m. 211. o.

⁶³ Ekkorra már létező állam volt az NSZK, az NDK pedig hivatalosan néhány hét múlva, október 7-én alakult meg, ekkor kapott kormányalakítási megbízást Otto Grotewohl. 1949. október 21-i kormánynyilatkozatában Adenauer úgy értékelte az NDK helyzetét, hogy ott az eseményeket nem a nép irányítja, hanem diaktatúra van. Németh i.m. 351. o.

viszont nem kevesebb a súlya, hogy nincs szavazati joguk. Még akkor is, ha a vasfüggöny, ami éppen kettészeli Németországot, olyan vastag is, ez nem tudja megváltoztatni az ezen vagy a túlsó oldalon élő német emberek szellemi összetartozását. Engedjék meg, hogy ebben az órában különös köszönettel illessem az Észak-Amerikai Egyesült Államokat. Nem hiszem, hogy lett volna a történelemben még egy olyan győztes hatalom, ami annyit segített volna egy legyőzött államnak, mint ahogy azt az Egyesült Államok Németországgal kapcsolatban megtette és megteszi. Hiszünk abban, hölgyeim és uraim, hogy a későbbi történetírás az Egyesült Államoknak ezt a viselkedését még sokkal nagyobb tettek fogja nevezni, mint a háborús erőfeszítéseit. Tudom, hogy sok amerikai valódi, személyes együttérzésből és felebaráti szeretetből segített nekünk ezen a megindító módon akkor, amikor nálunk a legkeményebb nyomorúság, éhség, szükség uralkodott. A német népnek nem szabad sose elfelejteni mindezt az amerikai népnek, és azt hiszem, hogy nem is fogja.

Hölgyeim és uraim! A kulturális ügyek az alaptörvény értelmében a tartományok hatáskörébe tartoznak. Ám a szövetségi kormány nevében a következőt mondhatom: Az egész munkánkat a keresztény-nyugati kultúra, az ember jogainak és méltósága tiszteletének szelleme hatja át. Reméljük – ez a célunk –, hogy Isten segítségével sikerülni fog, hogy a német népet felemeljük, és hozzájáruljunk az európai és a világbéke megteremtéséhez.

Zusammenfassung

Die vorliegende Werk, das mit der finanziellen Unterstützung der Konrad-Adenauer-Stiftung veröffentlicht wurde, enthält die Rede Konrad Adenauers in der Debatte über das Programm der ersten demokratischen deutschen Regierung, das im September 1949 gebildet wurde. Man kann neben der Quelle auch eine Studie über die Nachkriegsjahre im geteilten Deutschland lesen. Adenauers Regierungsbildung ist von großer historischer Bedeutung sowohl in der Geschichte Deutschlands, als auch in der des politischen Katholizismus. Bis oder besser gesagt um 1949 wurde der neue westdeutsche Staat auf den Trümmern der Dritten Reiches aufgebaut, die CDU wurde zur größten Partei des Landes und verfügte nun über ein gesamtchristliches Profil – im Gegensatz zum Zentrum, das eher katholisch war. Der alte und erfahrene Politiker Konrad Adenauer hatte sich mit den verschiedensten Problemen seines Landes auseinanderzusetzen, wie Besatzung, Planwirtschaft oder sozialer Marktwirtschaft, Vertriebene, Kriegsgefangene, Aufbau des Staates, Zusammenarbeit der europäischen Staaten. Adenauer war der Größe und Schwierigkeit der Lage Deutschlands bewusst, das kann man in seiner Rede verfolgen. Er war jedoch ein entschiedener Demokrat und Befürworter des Einigungsprozess in Westeuropa. Er konnte die Abtretung der ostdeutschen Gebiete an Polen und die Sowjetunion nicht akzeptieren, setzte sich aber für die vertriebene Bevölkerungsmassen ein. Im Dokument kann man vielleicht zum ersten Mal in der Politik und Geschichte den Begriff der Europäischen Union antreffen.

A tördelést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége végezte
WordPerfect 8 kiadványszerkesztő programmal.

Kiadja a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.
<http://www.jate.u-szeged.hu/jatepress/>

Felelős kiadó: Dr. Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 24/2006.

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája. [Homonnai Sarolta, Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásából (1787–1788). [Berkes Tímea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953). [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról. [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937). [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában. [Rimaszombati Károly] (*elfogyott*)
32. Gildas: Britannia romlásáról. [Novák Veronika] (*elfogyott*)

1998

33. AZ 1904-es szerb-bolgár szerződés. [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Jójiárt Júlia, Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utányomása + színes melléklet) (*elfogyott*)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról. (1870. febr. 28.). [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról. [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében. [Bagi Zoltán Péter, Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain 1919. szept. 10.). [Eveli Péter, Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketervezet, 1464). [Karát Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746). [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz-bolgár katonai konvenció. [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből. [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde. [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936). [Szélinger Balázs]
45. A szudétánemet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943). [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844). [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések. [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről. (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból. [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése. [Zámbó Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde. [Nótári Tamás]
52. Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848). [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis * Szt. Brendan apát tengeri utazása. [Majorossy Judit]

2002

54. Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés. [Balogh Ádám]
55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt. [Simon Ágnes, Simon Eszter]
56. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya. [Tandori Mária]
57. Jugoszlávia külpolitikai dilemmája 1940-ben. [Tóth-Szenesi Attila, Szajcsán Éva]
58. Állam – Szent Unió – Skizma. [Kovács Kálmán Árpád]

2003

59. Három középkori germán törvénykönyv. [Huszár Edit]
60. Az első világháború és a spanyol semlegesség. [Pallagi Mária]
61. Edvard Beneš: Az osztrák probléma és a cseh kérdés. [Gulyás László, Halmos Tamás]
62. Johann Martin Honigberger: Napkeleti gyümölcsök. [Buczkó Zsuzsanna]

2004

63. Zsebkalauz Németországhoz. [Kovács Melinda, Szilárd Balázs]
64. Sztálin és Tito moszkvai titkos találkozása. 1948. február 10. [Vukman Péter]
65. Olasz–spanyol kapcsolatok a második világháború idején. [Katona Eszter]

2005

66. A konstantinápolyi egyezmény (1800. ápr. 1.) és Ali pasa levélváltása a Jón-szigetek kormányzójával (1807–1808). [Szász Erzsébet]
67. Szemelvények Zsigmond lengyel herceg budai számadásából. [Horogszegi Zoltán, Rábai Krisztina]
68. Hydatius: Chronica (379–469). [Széll Gábor]
69. Magyar források a finn–szovjet téli háborúhoz. 1939. nov. 30.–1940. márc. 12. [Vámos Barbara]
70. A szovjet–jugoszláv konfliktus története a források tükrében (1948 február–1949 november). [Vukman Péter]
71. Az 1945-ös szovjet atomkémkedés dokumentumok tükrében. [Cora Zoltán]
72. Hruscsov–Tito levélváltás 1954. [Ifj. Prohászka Géza]
73. Konrad Adenauer kancellár beszéde az első nyugatnémet kormány programjának vitájában (1949). [Mucsi András]

Megrendelhetők (ára: 250.– Ft [a 34. szám: 500.– Ft] + postaköltség):
Pándi Lajos, SZTE BTK Történeti Intézet, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.;
(62) 544–464; pandi@hist.u-szeged.hu